

שבכור הוא, מהו? האם האב נאמן במקום חזקה?

מבארת הגמרא: מאי היא? היכן נחלקו רבי יהודה ורבנן?

קכז-ב שלח לחו: בותבין הרשאה זה לזה.

ומקשה הגמרא: כדעת מי סבר שמואל, מה נפשך, אי כרבנן [שאינו נאמן] סבירא ליה, לישלח לחו כרבנן, אי כרבי יהודה [שנאמן] סבירא ליה, לישלח לחו כרבי יהודה? ולהלן יבואר כמה נחלקו רבי יהודה ורבנן.

דתניא, נאמר בתורה, "כי את הבכור בן השנואה יכיר, לתת לו פי שנים", ודרשינן: יכירנו לאחרים. ומכאן אמר רבי יהודה, נאמן אדם לומר "זה בני בכור".

וכשם שנאמן אדם לומר "זה בני בכור", כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה⁽⁶²⁾.

ומתרת הגמרא: מספקא ליה אי כרבי יהודה, אי כרבנן. ומספק, כותבים הרשאה זה לזה⁽⁶¹⁾.

והכמים אומרים, אינו נאמן. עד כאן

על אחד מן האחים.

אך ברמב"ם (נחלות ב,יד) כתב, "אפילו אמר האב על מי שלא הוחזק בנו כלל, הוא בני, ובכורי הוא, נאמן". ועיין בזה בקצות החושן (רעז-ב). ויתבאר יותר להלן (דף קלד) בעז"ה.

ורבנן, האם האב פסול לעדות משום "קורבה", או לא. ואם כן, כיון שנתחדש לדעת רבי יהודה שאינו פסול לעדות מצד קורבה, ודאי נאמן לכל העדויות, וגם לגבי פסול. ובר"ן (קידושין שם) חולק על פירוש רש"י, וכתב, דאף אם אינו קרוב, אינו נאמן נגד חזקה, או עדים. ואם כן המחלוקת אינה בגדרי עדות, אלא האם נתחדשה לאב נאמנות מיוחדת על בנו לענין בכורה.

61. לכאורה קשה, הרי לעיל אמרינן שבכור ספק אינו נוטל פי שנים, ומדוע כאן מספק מהני הרשאה?

ואם כן, הדרא קושיין, מנלן שהאב נאמן אף לפסול את בנו?

וכתב הרא"ם דהכא בשעת לידה הוכר מי הבכור, אלא שאחר כך נתערב. ובכהאי גוונא לא אמרינן "בכור ודאי ולא בכור ספק", ולכן כותבים הרשאה זה לזה כדי שלא יוכל האחים להפסידם.

ותרצו התוספות: א. כיון שהאמינה התורה לאב לבכר את בנו, אפילו אם הוא הצעיר שבבניו, נמצא שיכול להפוך את בניו הגדולים לממזרים. וכיון שנאמן בכך, נאמן גם לומר "בן גרושה ובן חלוצה הוא".

62. צריך באור, מדוע אם נאמן לבכר, נאמן גם לפסול את בנו? אולי לא האמינתו תורה אלא לבכר ולא לפסול?

ב. רבינו אליהו תרץ: מדכתיב "כי את הבכור בן השנואה יכיר", דרשינן שיכול להכירו שהוא בן השנואה. דהיינו, בן גרושה ובן חלוצה. ודעת הבה"ג, שאינו נאמן לומר על בנו שממזר הוא, אלא היכא שמבכר את בנו הקטן, וממילא נעשה הגדול ממזר. אך אינו נאמן לומר

וברשב"ם כתב, "וסברא הוא, מדכתיב יכיר, מה לי בכור מה לי דבר אחר". ובאור דבריו, ברש"י (קידושין עח"ב, ד"ה אינו נאמן) מבואר שיסוד מחלוקת רבי יהודה

הברייתא.

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב "יכיר".

אלא לרבנן "יכיר" למה לי?

ומתרצת הגמרא: בצריך היכרא. כלומר במקרה דמספקא לן אי הוי בכור או לא, כגון שבאו מקרוב לכאן, ואין אנו יודעים מי הבכור ומי הפשוט, נאמן האב לומר "זה בני בכור".

ומקשה הגמרא: בשלמא לרבי יהודה, אילולי הפסוק לא היינו מאמינים לאב נגד חזקה, והשמיענו הפסוק שהאב נאמן על בנו גם נגד חזקה (63),

אלא לרבנן, שאין האב נאמן אלא כשאין חזקה נגדו, למאי הלכתא השמיענו הפסוק שהאב נאמן? למיתבא לו פי שנים?!

הא לשם כך אין צורך בנאמנות מיוחדת, ואף אם לא יהא בנו, אלא אחר, יכול לתת לו

פי שנים, דאילו בעי למיתבא ליה במתנה מי לא יחיב ליה? ואם כן, מתוך שיכול לתת לו את הנכסים במתנה, נאמן לומר "בכור הוא".

ומתרצת הגמרא: לא צריכא לחדש נאמנות לאב, אלא בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן. לאחר שאמר זה בני בכורי, וכיון שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לא שייך בהם מיגו (64).

מקשה הגמרא: לרבי מאיר דאמר "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם", "יכיר" למה לי? הרי לעולם האב נאמן במיגו שיכול ליתנם לו במתנה?

ומתרצת הגמרא: נפקא מינא, בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס.

דהיינו, גם לפי רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הני מילי בדבר שכשיבא לעולם יש לו כח להקנותו.

אך נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, בשעה שאינו יכול לדבר ולהקנות (65), אינו יכול

סתם על בנו "ממזר הוא".

והתוספות נחלקו עליו, וסבירא להו שבכל ענין נאמן.

63. לכאורה קשה, מדוע לא נאמין לאב שזהו בנו בכורו, במיגו שהיה נותן לבנו במתנה את הנכסים?

ומבאר הרשב"ם, כיון שיש חזקה המכחישה את האב, לא אמרינן מיגו. ד"מיגו במקום עדים לא אמרינן".

אמנם בקצות החושן (רעט א) הוכיח, שאם בידו לתת את נכסיו לבנו, אמרינן מיגו אף נגד חזקה.

ומפרש את סוגייתנו, שלרבי יהודה בעינן

לקרא ד"יכיר", ללמדנו שיכול לפסול את בנו, ולומר, בן גרושה ובן חלוצה הוא. או ממזר הוא. אך לרבנן, שאינו נאמן לפסול את בנו, מקשינן "יכיר למה לי"?

64. בשו"ת רע"א (קלב) הביא מהמהרי"ט להוכיח מכאן שהנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה אינה מועילה לגבי נכסים שעדיין אינם ברשותו. דאם כן, הדרא קושיית הגמרא לדוכתא, שהרי עדיין בידו להנחיל את נכסיו על ידי הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה? עיין שם במה שדן בזה.

65. ברשב"ם מבואר שגוסס אינו יכול להקנות כיון "שאינו יכול לדבר, ואין לו כח ליתן".

מעדותו, ד"כיון שהגיד, שוב אינו חוזר ומגיד".

אך אם אמר עבדי הוא, וחזר ואמר בני הוא, נאמן.

כיון שכשאמר "בני הוא" אינו סותר את דבריו הראשונים, אלא מפרשם, שהיתה כונתו לומר, "בני הוא, דמשמש לי בעבדא" קאמר.

אבל ברישא, לא אמרינן שכוונתו לפרש דעבדו הוא, אלא שאוהבו כבנו, לפי שאין דרך האדון לייחס את העבד ולקרואו כבנו משום חיבה (67).

וחילופיה אבית המכס, בבית המכס, הדרך

להקנותם קודם לכן. ובהם אינו נאמן להכיר את בנו על ידי "מיגו דאי בעי יהיב ליה", אלא מטעם "יכיר".

תנו רבנן בברייתא: היו מוחזקין בו שהוא בכור, ואמר אביו על אחר שהוא בכור, נאמן. כרבי יהודה.

היו מוחזקין בו שאינו בכור, ואמר אביו בכור הוא. אינו נאמן. כרבנן.

דהיינו: רישא דברייתא כרבי יהודה, וסיפא כרבנן.

אמר רבי יוחנן: אמר בני הוא, וחזר ואמר אפילו בתוך כדי דיבור (66) עבדי הוא, כיון שסתר דיבורו הראשון, אינו נאמן לחזור בו

אינו יכול להוציאו מחזקתו הראשונה. אמנם עיין בנמוקי יוסף, שהבין בדברי הרשב"ם אף במקום שלא שייכת הסברא שאין הדרך לקרא לעבדו בנו, ובכל זאת אם אמר על בנו שהוא בכור, אינו יכול להפקיע ממנו חלק בכורה אפילו בתוך כדי דיבור. ואם כן אכתי צריך באור, שהרי בכל מקום אמרינן "תוך כדי דיבור כדיבור דמי"?

ומבאר ה"אור שמח" (נחלות ד, ג) ד"תוך כדי דיבור" אינו מועיל אלא לענין הנוגע להבא, כגון הנשבע שלא יאכל ותוך כדי דיבור חזר בו, אזי אמרינן שלא חלה עליו השבועה. אבל בדבר הנוגע לעבר לא מועיל "תוך כדי דיבור". כגון אם נשבע שלא אכל בעבר, אינו יכול לחזור ולבטל שבועתו זו, אפילו בתוכו"ד.

ולכן כאן, שאמר על אחד שהוא בנו, כבר נגמר הדיבור, ושוב לא מועילה חזרה אפילו בתוך כדי דיבור.

67. ומכל מקום, אם אמר בפירוש שכך היתה כונתו, נאמן לפרש דיבורו. בית יוסף (רעט, ה).

ובתוספות בקידושין (עח ב, ד"ה לא צריכא) הקשו עליו, דמציינו בכמה מקומות שיש ביד גוסס כח לתת גט, ולהקנות?

ולכן כתבו, דודאי יכול לתת מתנה, אלא דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר ולכן אין מתנתו מתנה, אך אילו ידבר, יכול לתת מתנה.

דהיינו, שאין בגוסס חיסרון בדעת להקנות, אלא שבאופן מעשי אינו יכול להקנות.

ובענין זה עיין עוד בקצות החושן (ר"נ סק"ח).

66. כך דעת הרשב"ם. אך הטור (רעט, ה) כתב, "ונראה דוקא לאחר כדי דיבור, אבל חזר בו תוך כדי דיבור נאמן".

ומבאר הבית יוסף את מחלוקתם: דברי הטור לכאורה פשוטים, דבכל מקום אמרינן "תוך כדי דיבור כדיבור דמי".

אך דעת הרשב"ם, כיון שאין הדרך לקרא לעבדו בנו, כיון שיצא מפיו לקרותו בנו אמרינן חזקה שאם היה עבדו לא היה קוראהו כן. וכשחזר בו אפילו בתוך כדי דיבור ואמר "עבדי הוא",

מצר עבדא ק' זוזי, סמוכים לי עליו מאה זוזים. דהיינו, שויו מאה זוז.

להלן יובאו פסקי הלכות שנשלחו מרב אבא לרב יוסף, והובאו כאן מפני דין "יכיר" שנשנה באחד מהם:

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: האומר להכירו עבדי גנבת, והוא אומר לא גנבתי.

אמר לו: אם כן מה טיבו אצלך?

אמר לו: אתה מכרתו לי, אתה נתתו לי קכז-א במתנה, רצונך, השבע וטול.

ונשבע,

אינו יכול לחזור בו ולומר, "משטה הייתי בך", שהרי פטור הייתי, שהרי אין אדם נשבע ונוטל, דהמוציא מחבירו עליו הראיה⁽⁶⁹⁾, וגם אין נשבעים על העבדים.

אלא כיון שעל פיו נשבע, חייב לתת לו את העבד. שהרי האמינו בשבועה זו⁽⁷⁰⁾.

ומקשה הגמרא: מאי קא משמע לן? הרי

לקרא לעבדו בנו, כדי להבריחו מן המכס. אך אין הדרך לקרא לבנו עבדו, שהרי מתחייב עליו מכס בחינם, ולכן, היה עובר על בית המכס ואמר בני הוא, וחזר ואמר עבדי הוא נאמן⁽⁶⁸⁾.

אמר עבדי הוא, וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן. כנ"ל.

ומקשה הגמרא: מיתיבי: היה משמשו כבן ובא ואמר בני הוא, וחזר ואמר עבדי הוא, אינו נאמן.

היה משמשו כעבד, ובא ואמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן.

ומבואר דלא אמרינן "בני הוא דמשמש לי כעבדא", אלא לעולם תפסינן לשון ראשון, ולא מהימנינן ליה לחזור ולהגיד?

אמר רב נחמן בר יצחק: התם אינו נאמן לחזור ולומר בני הוא, כיון דקרי ליה עבדא מצר מאה, [כלומר, מדובר שאמר עליו בתחילה "עבדי הוא השוה מאה זהובים"], ובלשון זו אין קורין אלא לעבד. ולכן אינו נאמן לחזור ולומר בני הוא.

מבאר הגמרא: מאי "מצר מאה"?

הרשב"ם תירץ, דהכא איירי אחרששל שנים. ובכהאי גוונא אף לגודות יש חזקה. וכשיטתו לעיל (ל"א) שיש חזקה לגודרות אחר ג' שנים. אך לדעת הרמב"ם (טוען ונטען י"א) שאין לגודרות חזקה לעולם, קשה.

70. ברשב"ם מבואר, דהוי כהודאת בעל דין, שאם ישבע האמינו לומר שהוא עבדו.

ויש לדון האם יכול לחזור בו קודם שנשבע. דעת רש"י, שגם קודם שנשבע אינו יכול לחזור

68. בטעם הנאמנות, עיין שב שמעתתא (שמעתא ו פרק ט).

69 לכאורה קשה, הרי בפרק חזקת הבתים מבואר ש"גודרות" אין להם חזקה. דהיינו, כל דבר שדרכו ללכת ממקום למקום, כגון עבדים ובהמות, אין המחזיק בהם נקרא מוחזק, אלא אזלינן בתר חזקת מרא קמא.

ואם כן מדוע כאן התופס בעבד נקרא מוחזק?